

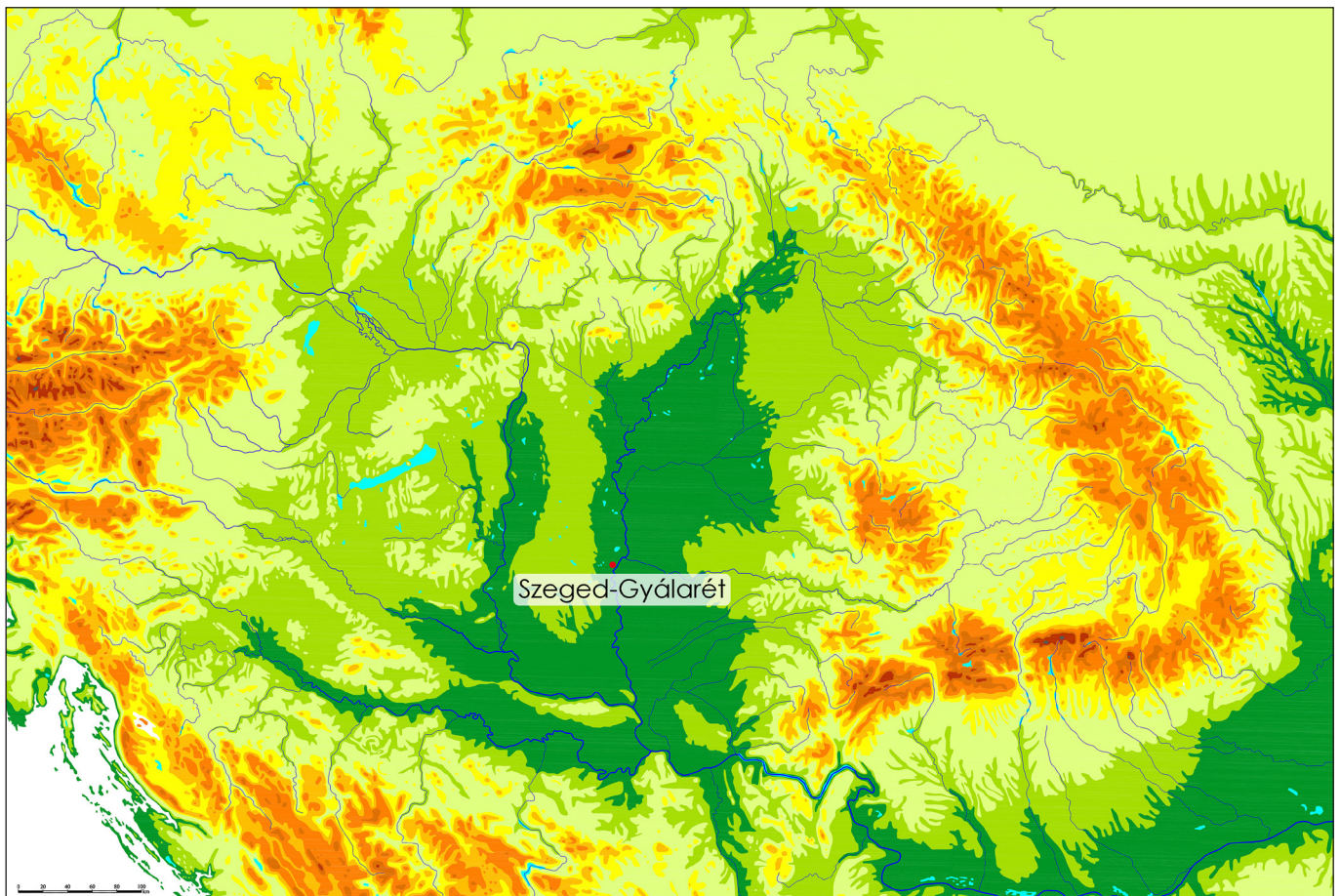
KÉSŐ BRONZKORI ARANY LÁBVÉRT SZEGED HATÁRÁBÓL¹

V. SZABÓ GÁBOR² – CZUKOR PÉTER³

2017 májusában unikális késő bronzkori leletgyűttes került elő Szeged határában (1. kép), mely egy ovális, poncolással díszített aranytárgyat is tartalmazott. A feltételezhetően lábvértként használt tárgy nemcsak azért kiemelt fontosságú, mert ez az első Dunától keletre előkerült késő bronzkori fém lábszárvédő, hanem azért is, mert az európai térségben ez az első nemesfémről készült bronzkori védőfegyverzeti elem. A magyarországi sajtóban nagy visszhangot kapott leletet tudományos jelentősége és egyedülálló volta mellett előkerülésének mesés körülményei is különlegessé teszik.

A LÁBVÉRT ELŐKERÜLÉSE

A kincsegyűttes első darabját Antal Róbert gyálaréti lakos találta meg. A lelettel kapcsolatos önzetlen eljárása, valamint őszinte érdeklődése a tárgy tudományos jelentősége iránt a megtalálót Móra Ferenc írásainak legendás lokálpatrióta hőseivel, Sztojkov Dusánnal és Máder Ferencsel rokonítja.⁴ A sokoldalú, többek közt egzotikus gyümölcsök, málna és áfonya termesztésével foglalkozó férfit régóta foglalkoztatta lakóhelyének története és kirándulásai alkalmával több régészeti lelőhelyet is felfedezett (2. kép). Május 10-én gombászni indult

1. kép: A depó lelőhelyének helyzete a Kárpát-medencében

¹ Kutatómunkánkat az OTKA 112427. számú pályázata támogatta.

² ELTE BTK Régészettudományi Intézet, Budapest.

³ Móra Ferenc Múzeum, Szeged

⁴ Móra Ferenc: Sokféle. Utazás a föld alatti Magyarországon. Budapest 1982, 298, 380.

a falu határában található fiatal tölgyesbe, és közben az egykori magasparton vágott át, ahol már korábban is látott őskori cserepeket. Az árterület felé lejtő oldalban bukkant rá egy gombóccá gyúrt, aranyosan csillogó fémlemezre, amelyet hazavitt, gondosan megtisztított és kihajtogatott⁵ (3. kép). A kihajtogatás során az összegyúrt lábvértben egy kisméretű, aranylemezből készült kúp alakú csüngő is előkerült.

Antal Róbert sejtette, hogy a tárgy nagy tudományos értékkel bírhat, ezért már az előkerülés másnapján értesítette a szegedi régészeti hatóságokat. Eljárása ritka példája a felelősségteljes, civil öntudattal áthatott lokálpatriotizmusnak.⁶ Egy nappal később a szegedi múzeum (Czukor Péter, Fogas Ottó), a Budavári Ingatlanfejlesztő és Üzemeltető Nonprofit KFT. (Sóskúti Kornél, Szakos Éva) és az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének munkatársai (V. Szabó Gábor, Váczi Gábor, Sándor Lajos) a találó útmutatása alapján közösen vizsgálták át az aranytárgy lelőhelyét.

AZ ELSŐ SZISZTEMATIKUS KUTATÁSOK A LELŐHELYEN

Az első, rövid, tájékoztató jellegű fémkeresős kutatás során előkerült egy félgömb alakú és két darab kúpos aranyveret, majd néhány nappal később – immár szisztematikus műszeres fémkeresőzés eredményeképpen – megtaláltuk az arany lábvért hiányzó részét is,⁷ amely az első darabhoz hasonlóan összehajtogatott állapotban volt (4–5. kép). A lábvért újabb darabján kívül további négy aranypityke és egy kúpos csüngő is napvilágra került. A tárgyak kb. 25 x 25 méteres körzetben, a talajművelés által megbolygatva szóródtak szét (6. kép).

A fémkereső-műszeres kutatást az aranytárgyak lelőhelyének tágabb környezetében végzett geofizikai vizsgálat követte. A felmérésen nem volt felismerhető olyan jelenség, amely a deponált tárgyakkal összefüggésbe hozható objektumot jelölhetett volna. Ezt követően június 26. és július 11. között történt meg a kincsegyüttes hitelesítő ásatása.⁸ A lábvért darabjai és a pitykék körül 20 × 20 méteres kutatóárkot húztunk, amelyet kézi erővel mélyítettünk le a bolygatatlan, sárga, löszös altalajig. A kutatóárok mélyítése során egy újabb félgömb alakú aranypityke, valamint egy kúpos csüngő is előkerült, de a depóval összefüggésbe hozható objektum nyomára nem bukkantunk.⁹

2. kép: Antal Róbert, a depó felfedezője a lábvért másodjára előkerült töredékével (fotó: Szabó Gábor)

⁵ A kihajtogatással sajnos sok pótolhatatlan információt veszítettünk, de Antal Róbert elbeszélése alapján megpróbáltuk az eredeti tárgy összehajtogatásának módját rekonstruálni.

⁶ Az utóbbi években megismert, nem régészek által felderített kincsegyüttesek túlnyomó része illegális fémkeresőzés közben került napvilágra. A tárgyakat a legtöbbször törvénytelen módon próbálják meg értékesíteni, de olyan esetekre is ismerünk példát, amikor a fémkeresős megtaláló komoly összeget kapott a múzeumoktól az általa illegálisan feltárt leletegyüttesért. A gyálarétihez hasonlóan fémkereső műszer használata nélkül felfedezett, megtalálása után rögtön múzeumba juttatott kincslelet az utóbbi években mindössze a Mezőberény határában 2015 őszén felfedezett karpár, az Oltárcon 2014-ben előkerült depó és a Fegyvernek belterületén 2015-ban csatornaásás során talált leletegyüttes volt.

⁷ Az újabb aranytárgyak nagy részét – így a második lábvérttöredéket is – az ELTE csapatát erősítő Sándor Lajos fémkereső-műszeres régésztechnikus találta meg.

⁸ A hitelesítő ásatást a Salisbury Régészeti Kft. finanszírozta.

⁹ A feltárás során Bacskai István végzett szisztematikus fém-detektoros kutatást a lelőhely tágabb környezetében.

3. kép: Az elsőként előkerült, a megtaláló által kihajtogatott aranytárgy (fotó: Markos Anna)

A DEPONÁLT TÁRGYAK ÉS KAPCSOLATRENDSZERÜK

A Szeged-Gyálarét határában előkerült kincs összesen egy két darabra tört és külön-külön összehajtogatott arany lábvértekből (3. és 5. kép), valamint öt kúpos aranycsüngőből és három félgömb alakú aranypitykéből áll (7. kép). Az aranyelet súlya összesen 147 gramm: a lábszárvédő töredékeinek összsúlya 141,3 gramm, a pitykék és a kúp alakú csüngők súlya 5,7 gramm. Az elsődleges anyagvizsgálat szerint, melyet egy ékszerészeti cég végzett, a lábvért ezüsttel ötvözött 20 karátos arany. A lábszárvédő vékony, ovális aranylemezből készült, szélein két-két átllyukasztás látható, ami egyértelműen jelzi, hogy eredetileg szerves anyagból készült alátétre lehetett rögzítve.

A bronzlemezről készült lábszárvédők a Kr. e. 1300-as évektől jelennek meg és terjednek el az európai kontinensen.¹⁰ Megjelenésük azzal a változássorozattal függ össze, amelynek eredményképpen gyökeresen

átalakul a harcosok fegyverzete az Atlanti-óceán partvidékétől egészen az égei világig terjedő területen. Ekkortól válnak domináns fegyverré a lándzsák különböző típusai, sokszorosára nő a kardok száma, és megjelennek a korábban szinte teljesen ismeretlen, bronzból öntött és lemezből kalapált védőfegyverek: a mellvérték, pajzsok, sisakok és lábvértek.¹¹

Annak ellenére, hogy a bronzból készült védőfegyverzet/páncélzat elemei viszonylag rövid idő alatt ilyen hatalmas területen elterjedtek, eddig viszonylag kevés került elő belőlük.¹² Mindez arra utalhat, hogy ilyen tárgyakat csak a késő bronzkori harcos elit egy szűk rétege birtokolhatott. Ezt bizonyítja a gyálaréti tárgyunkkal rokonságba hozható

4. kép: A lábvért másodjára előkerült töredéke eredeti helyzetében (fotó: Szabó Gábor)

5. kép: A lábvért másodjára előkerült, összegyűrt darabja (fotó: T. Szántó György)

¹⁰ Schauer, Peter: Die Beinschienen der späten Bronze- und frühen Eisenzeit. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 29 (1982), 100–155; Clausing, Christof: Geschnürte Beinschienen der Späten Bronze- und Älteren Eisenzeit. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 49 (2002) 149–187.

¹¹ Born, Hermann – Hansen, Svend: *Helme und Waffen Alteuropas* 9. Sammlung Axel Guttman. (Berlin/Mainz 2001); Mödinger, Marianne: *Herstellung und Verwendung bronzzeitlicher Schwerter Mitteleuropas. Eine vertiefende Studie zur mittelbronze- und urnenfelderzeitlichen Bewaffnung und Sozialstruktur*. UPA 193 Bonn 2011, 51–65; Mödinger, Marianne: European Bronze Age cuirasses. Aspects of chronology, typology, manufacture and usage. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 59, (2012), 1–49; Tarbay, János Gábor: A New Late Bronze Age Warrior Equipment from East Central Europe – Új késő bronzkori, kelet-közép-európai harcosfelszerelés. *Archaeologiai Értesítő* 140 (2015) 29–70.

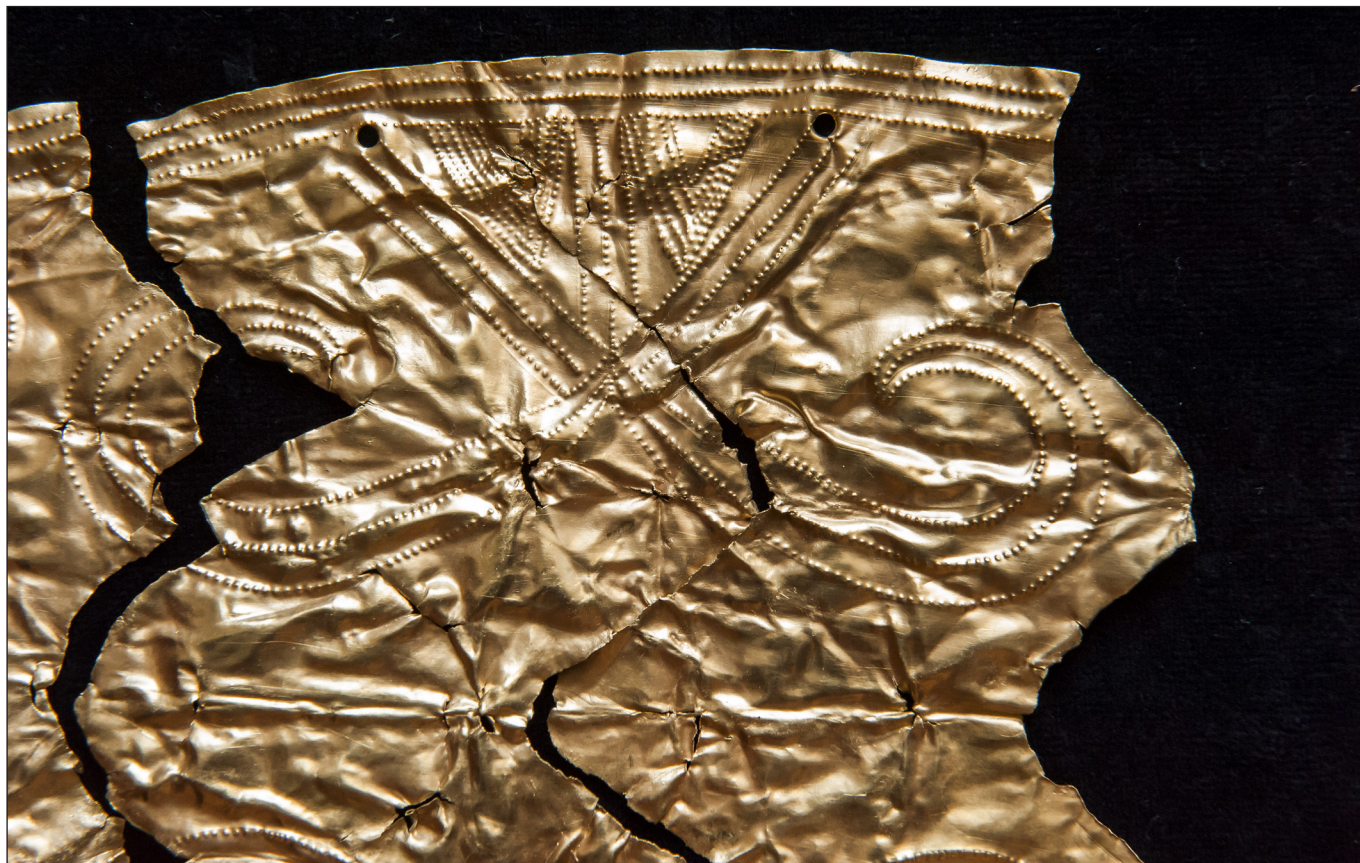
¹² Uckelmann, Marion: The Function of Bronze Age Shields. In: Uckelmann, Marion – Mödinger, Marianne (eds.): *Bronze Age Warfare: Manufacture and Use of Weaponry*. BAR International Series 2255 (Oxford 2011), 187–199, Fig. 5.

6. kép: A tárgyak helyzete a lelőhelyen (a sárga nyilak az arany pitykéket, a kék nyíl a másodjára előkerült lábvért darab helyét, a piros szaggatott vonal az elsőként előkerült lábvért körülbelüli helyét jelzi) (fotó: Szabó Gábor)

7. kép: A depóban található félgömb és kúp alakú pitykék (fotó: T. Szántó György)

8. kép: A lábvért díszítésének részlete (fotó: T. Szántó György)

késő bronzkori lábvértek elterjedése is: az európai kontinensen mindössze 35 lelőhelyről ismerünk a késő bronzkor mintegy 250-300 éves időszakából ilyen tárgyakat.¹³ Magyarországon összesen hét – kivétel nélkül dunántúli – lelőhelyről került elő lábvért, ám sem az európai, sem a magyarországi példányok közt nincs egy sem, amely aranyból készült volna.

A gyálaréti lábvért jelentőségét elsősorban annak köszönheti, hogy az európai térségben ez az első olyan bronzkori védőfegyverzeti elem, amely nemesfémről készült.¹⁴ Arany, elektron és ezüst támadófegyverek (balta, tör, lándzsa) a kora bronzkor óta ismertek,¹⁵ ám az ez idáig napvilágra került lábvértek, sisakok, páncélok és pajzsok anyaga kivétel nélkül bronz vagy szerves anyag volt. De a tárgy különlegességét nemcsak aranyból készült volta, hanem egyedi, kevés párhuzammal rendelkező díszítése is megerősíti (8. kép). A finom poncolással felvitt mintázat három elemből épül fel: a peremmel párhuzamosan futó három vonalból és az ezek fölé helyenként beillesztett – háromszögekből és ívelt szőlőkacsszerű formára emlékeztető mintaelemekből összeillesztett – motívumokból.¹⁶

¹³ Clausing, Christof: Geschnürte Beinschienen der Späten Bronze- und Älteren Eisenzeit. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 49 (2002) 149–187, Abb. 4. Abb. 7.; Honti, Szilvia – Jankovits, Katalin: A New Grave from the Late Bronze Age Hoard found at Lengyeltóti in Southern Transdanubia. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2015–2016 (2016) 79, Fig. 9.

¹⁴ Az egyetlen ismert nemesfémről ismert védőfegyverzeti elemet Mezopotámiából ismerjük: ez az Urban a PG 755 sírból előkerült, aranyból készült Mes-kalam-dug sisak (Wolley, Charles Leonard: *Ur Excavations Volume I-II. The Royal Cemetery* [New York 1934], 552, Pl. 150).

¹⁵ Primas, Margarita: Waffen aus Edelmetall. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 35, (1988), 161–185; Hansen, Svend: „Überausstattungen“ in Gräbern und Horten in der Frühbronzezeit. In: J. Müller (Hrsg.), *Vom Endneolithikum zur Frühbronzezeit: Muster sozialen Wandels? Tagung Bamberg 2001. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie* 90 (Bonn 2002), 151–173, Abb. 13; Hansen, Svend: Waffen aus Edelmetall. In: Meller, Harald – Schefzik, Michael (Hrsg.): *Krieg. Eine archäologische Spurensuche. Begleitband zur Sonderausstellung im Landesmuseum für Vorgeschichte Halle (Saale)*. 6. November 2015 bis Mai 2016. Halle (Saale) 2015, 297–300.

¹⁶ Az aranylemez felületén jól felismerhető a poncolást megelőzően bekarcolt minta.

A gyálarétivel rokonítható ovális, poncolt technikával díszített, vékonyabb lemezből kialakított lábvértek a Kr. e. 12–11. században (HaA1 periódus) készültek, de azokra az itt használt stílusnál sokkal merevebb, az egész felületet rendezetten kitöltő díszítési tradíció jellemző. A gyálaréti lábvért ívelt vonalaival rokon formaelemek a franciaországi Cannes-Écluse-ben előkerült darabról,¹⁷ a háromszögekhez hasonló alakzatok pedig egy, az ausztriai Schäfstallból¹⁸ származó lábvértről ismertek.¹⁹ Maga az ívelt, szőlőkacsra vagy hosszúkás levélre emlékeztető motívum a Kárpát-medence déli területein több őskori aranytárgyon is feltűnik. Ennek a motívumnak plasztikus formában való megjelenésével találkozhatunk többek közt a vitatott keltezésű dunavecsei, valamint egy-egy magyarbényei (Biia) és abrudbányai (Abrud) aranyból készült karperecen.²⁰

A lábvértevel együtt előkerült félgömb alakú pitykék és kúp alakú csüngők bronz változatai gyakori formáknak tekinthetők a késő bronzkorban és a kora vaskorban. A hasonló méretű darabokat általában ruha- vagy fejfedődíszként alkalmazták, de a lengyeltóti bronz lábvért egyik fűzőlyukában megmaradt félgömb alakú bronzpityke²¹ arra utal, hogy ilyen darabok lábvértek tartozékai is lehetek.

A DEPÓ KONTEXTUSA ÉS A DEPONÁLÁS MÓDJA

A tárgyak a Tisza egykori mocsaras árterületéből magányosan kiemelkedő kis sziget nyugati peremén kerültek földbe²² (9. kép). A sziget észak–déli irányban hosszan futó partvonalán különböző korú lelőhelyek sora található, ám eddigi felszíni leletgyűjtéseink és a geofizikai vizsgálatok azt bizonyítják, az aranytárgyak elrejtési helyének közvetlen környezetében nem számolhatunk késő bronzkori település nyomokkal. A kutatás során a felszínen kevés, jellegtelen kora- és középső neolitikus kerámiatöredéket, valamint Árpád-kori és késő középkori kerámiát találtunk. Az aranytárgyak lelőhelyétől kb. 400–500 méterre a sziget belsejében Trogmayer Ottó az 1960-as években egy kora neolitikus települést fedezett fel, amelynek feltárása során néhány késő bronzkori, a Gáva-kerámiastílus jegyeit hordozó kerámiával keltezhető gödör is előkerült.²³

Mindezek alapján egyelőre annyit tudunk, hogy az aranytárgyakból álló depó a Tisza mocsaras árterületében emelkedő sziget nyugati partján, közvetlenül az egykori mocsár peremén került elrejtésre, ám egykorú településhez és temetőhöz nem kapcsolódott. Késő bronzkori megtelepedéssel a deponálás helyétől kb. 500 méter távolságban számolhatunk.

A fémkereső-műszeres kutatás és a hitelesítő ásatás bizonyította, hogy a tárgyakat sekély mélységben, a talaj felső 30 cm-es vastagságú rétegében, feltehetően egy kupacba rendezve ásták el úgy, hogy a beásás nem hatolt le a sárga altalajig. Feltételezhető, hogy a szántott réteg alsó szintjében elhelyezkedő együttest az egyre mélyebbre hatoló talajművelés az elmúlt években bolygatta meg.

¹⁷ Dehn, Wolfgang: Zur Beinschiene von Schäfstall bei Donauwörth. *Zeitschrift des historischen Vereins für Schwaben und Neuburg (Augsburg)* 74 (1980) 29–33.

¹⁸ Gaucher, Gilles. – Robert, Yves: Les dépôts de bronze de Cannes-Écluse (Seine-et-Marne). *Gallia Préhistoire* 10 (1967) 169–223, Fig. 46.

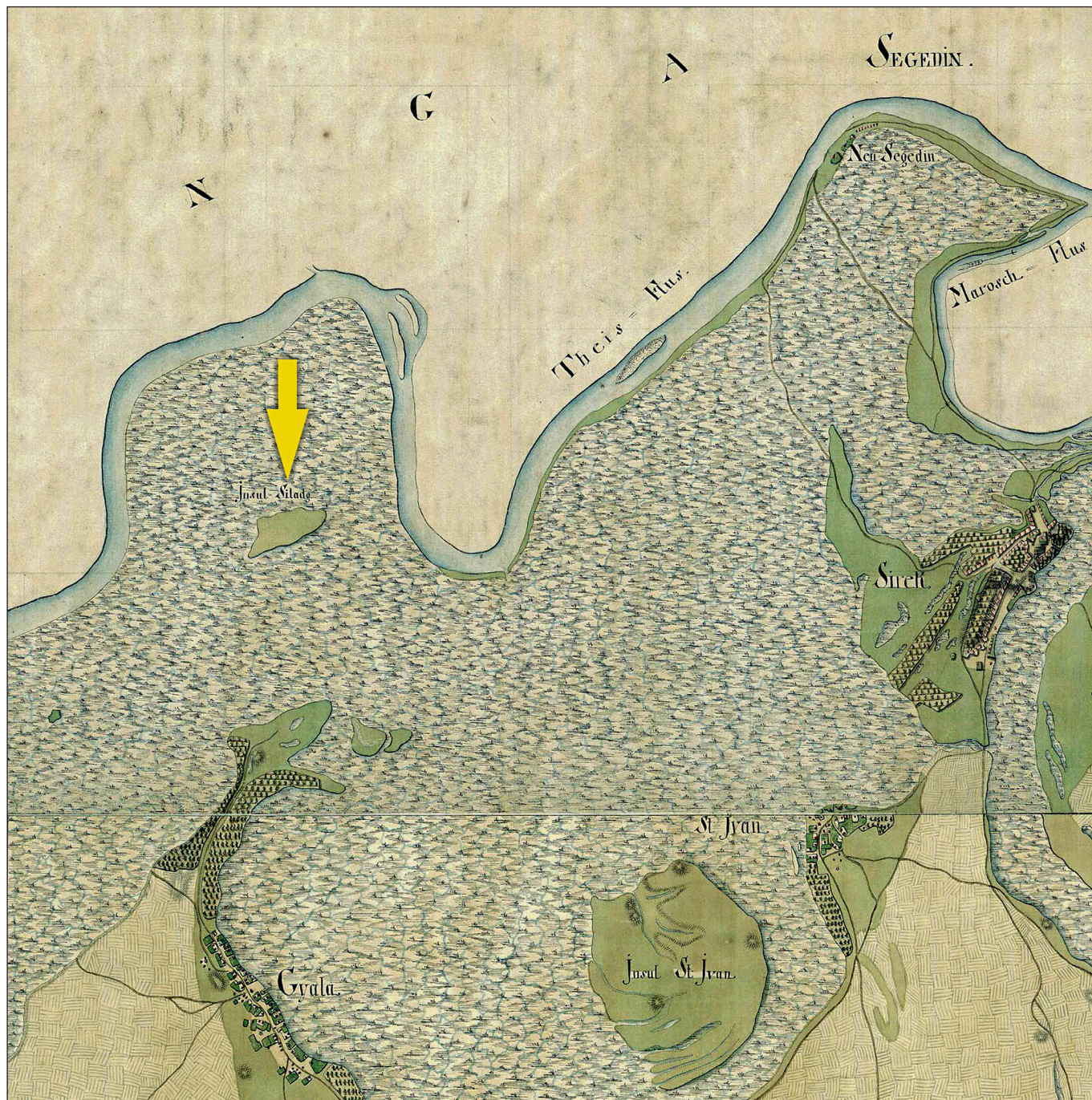
¹⁹ Hasonló, ívelt vonalakkból álló mintázat díszíti azokat az Al-Duna vidékéről származó, két késő bronzkori agyagtárgyat is, amelyeket Oliver Dietrich fémből készült lábvértek miniatűr agyagutánzatainak tart (Dietrich, Olivier: Tönerne Miniaturen von Beinschienen? Gedanken zu zwei Tonobjekten der Gârla Mare-Kultur. *Materiale și Cercetări Arheologice* 5 [2009] 91–96).

²⁰ Az említett aranytárgyak keltezése máig vitatott: a kutatás egy része középső bronzkorra (Kovács Tibor: Bronzkori ékszerek, fegyverek, aranykincsek. In: Kovács Tibor – Raczky Pál (szerk.): *A Nemzeti Múzeum őskori aranykincsei* [Budapest 2000], 46–47, 24. kép, 26–27. kép), egy része pedig a kora vaskorra (Kemenczei Tibor: *Funde ostkarpatenländischen Typs im Karpatenbecken*. Prähistorische Bronzefunde Abteilung XX. Band 10. [Stuttgart 2005], 81–82) helyezi őket.

²¹ Honti, Szilvia – Jankovits, Katalin: A New Grave from the Late Bronze Age Hoard found at Lengyeltóti in Southern Transdanubia. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2015–2016 (2016), 71–86, Fig. 3, Fig. 5.

²² A Tisza szabályozása előtt a folyó medre a lelőhelytől nyugatra húzódott. A mai, mesterségesen kialakított meder keletre helyezkedik el. Az első katonai felmérés vonatkozó térképlapján a szigetet „Insul Siladg” néven tüntetik fel.

²³ V. Szabó Gábor: A Csorva-csoport és a Gáva-kultúra kutatásának problémái néhány Csongrád megyei leletgyűttes alapján – Forschungsprobleme der Csorva-Gruppe und der Gáva-Kultur aufgrund einiger Fundverbände aus dem Komitat Csongrád. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 2 (1996), 21, 31, 40.

9. kép: A lelőhelyet magában foglaló sziget helyzete az Első Katonai Felmérés térképén

A lábvértet legalább két darabra törve és külön-külön összehajtogatva deponálták. A késő bronzkorból ismert deponálási mintázatok közt gyakori, hogy a fémtárgyak szándékosan megrongálva, akkurátusan összehajtogatva vagy véletlenszerűen összegyűrve kerülnek deponálásra. Hasonló módon véghezvitt rongálás és hajtogatás figyelhető meg a lengyelítói, várvölgyi és Cannes-Écluse-i depókból ismert bronz lábvérték esetében is.²⁴

²⁴ Gaucher, Gilles – Robert, Yves: Les dépôts de bronze de Cannes-Écluse (Seine-et-Marne). *Gallia Préhistoire* 10 (1967) 169–223, Fig. 46–47; Nebelsick, Louis: Rent asunder: ritual violence in Late Bronze Age hoards. In: Pare, Christopher (ed.): *Metals Make the World Go Round. The Supply and Circulation of Metals in Bronze Age Europe*. Proceedings of a conference held at the University of Birmingham in June 1997. Oxford, 160–175; Honti, Szilvia – Jankovits, Katalin: A New Grave from the Late Bronze Age Hoard found at Lengyelítói in Southern Transdanubia. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2015–2016 (2016) 71–86, Fig. 2, Fig. 8.

ÖSSZEFOGLALÁS

A szeged-gyálaréti, lábvérteként meghatározott, ovális aranytárgy dunántúli, valamint közép- és nyugat-európai analógiák alapján a Kr. e. 13–12. századra, a HaA1 periódusra keltezhető. Tisza vidéki felbukkanása arra utal, hogy a lábvértek és valószínűleg a páncélzat más elemei nemcsak a Dunántúli térségben terjedtek el, hanem Kelet-Magyarországon is használatban voltak.

A szeged-gyálaréti lábvért az európai kontinensen mind ez ideáig megismert védőfegyverzeti elemek közül az első, amely nemesfém-ből készült. Ha figyelembe vesszük, hogy a késő bronzkori páncélzat alkotórészei, valamint a pajzsok és a sisakok már önmagukban is ritka, csak a harcos elit legkiemelkedőbb tagjai által birtokolt tárgynak számítottak a korszakban, azt látjuk, hogy az aranyból készült lábvért egészen különleges reprezentációs értékkel bírhatott. Itteni felbukkanása arra utal, hogy a Kárpát-medence más térségeiben gazdag halomsírokkal, fegyverdepókkal vagy várakkal reprezentáló harcos elit a Dél-Alföldön is jelen van, és ideológiájában a háborúnak, a különböző fegyverzeti elemeknek itt is kiemelkedő jelentősége lehetett.²⁵

A fenti megközelítésben úgy tűnik, hogy az arany lábvért a katonai reprezentációban játszhatott szerepet, ám a gyálaréti lelet kontextusa a tárgy egykori szerepének egy másik értelmezési lehetőségét is magában rejt. Egyelőre úgy tűnik, hogy a lábvérteként meghatározott aranytárgyat egymagában, párja nélkül deponálták. A vele együtt földbe került aranypitykék és kúpos csüngők talán egy – a lábvértenél összetartozó – ornátus részei lehettek. Ezek alapján nem tarthatjuk kizártnak azt sem, hogy a lábvért szimbolikus, önmagán túlmutató tárgy, amely nem egy létező személy fegyverzetének része, hanem egy természetfölötti erőhöz, hős-szhoz vagy mitikus őshöz, esetleg annak kultuszához kapcsolódó eszköz, szertartási tárgy lehetett.²⁶

Az eddig leírtak csak az első benyomásainkat tartalmazzák a frissen megtalált tárgyról, hiszen a néhány hónapja előkerült leletegyüttes összetettebb kutatása csak most kezdődik. A következő hónapokban kerül sor a lábvért utólag megtalált darabjának a kihajtogatására, a teljes tárgy készítméstechnológiai vizsgálatára és az anyagösszetétel részletesebb elemzésére. Tervezzük a lelőhely környezetének, a deponálási tájnak a vizsgálatát is: ennek keretében megpróbáljuk rekonstruálni a tárgyat rejtő kis sziget helyzetét a tágabb térség késő bronzkori településhálózatában.

AJÁNLOTT IRODALOM:

CLAUSING, CHRISTOF

Geschnürte Beinschienen der Späten Bronze- und Älteren Eisenzeit. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 49 (2002) 149–187.

SCHAUER, PETER

Die Beinschienen der späten Bronze- und frühen Eisenzeit. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 29, 100–155.

TARBAY, JÁNOS GÁBOR

A New Late Bronze Age Warrior Equipment from East Central Europe – Új késő bronzkori, kelet-közép-európai harcosfelszerelés. *Archaeologiai Értesítő* 140 (2015) 29–70.

²⁵ A védőfegyverzet különböző elemeinek megjelenése általában professzionális szervezettségű katonai alakulatok meglétére utal.

²⁶ Valós harci helyzetben nem használható bronzkori szertartási fegyverekről ld.: Harding, Anthony: *Warriors and Weapons in Bronze Age Europe* (Budapest, 2007), 118–123.